

La censura contra *Els mallorquins*, de Josep Melià (1964-1967)

Antoni Marimon Riutort

Universitat de les Illes Balears
Departament de Ciències Històriques
i Teoria de les Arts
Carretera de Valldemossa, km 7,5
07122, Palma

RESUM: Amb *Els mallorquins*, redactat entre 1963 i 1964, un jove Josep Melià va aconseguir completar la tasca de reflexió identitària iniciada per Jaume Vicens Vives i continuada brillantment per Joan Fuster. Contra tot pronòstic, la censura va ésser molt dura contra *Els mallorquins*. S'ha de destacar un informe procedent de la Delegación Provincial de Baleares de Información y Turismo que l'acusava de catalanista radical, de fer propaganda de personalitats separatistes i de distorsionar la realitat mallorquina. Aquest informe, així com un altre de més moderat que també era d'autoria mallorquina, demostrava que les autoritats franquistes tenien un bon coneixement dels cercles culturals mallorquins. Es va iniciar un llarg procés de negociació entre l'autor i les autoritats censors en el qual va intervenir personalment el director general d'Información, Carlos Robles Piquer. Finalment, el març de 1967 l'obra es va poder publicar. Tot i que s'havien suprimit nombrosos passatges i expressions com «nació» o «nacional», no es van desvirtuar les tesis principals de l'obra, que eren la catalanitat històrica i cultural de Mallorca i la denúncia d'un llarg procés de castellanització cultural, desenvolupat amb la col·laboració sobretot de la burgesia i l'apatia de la massa de la població.

PARAULES CLAU: censura, identitat, tardofranquisme, llengua catalana, Mallorca, intel·lectual.

Antoni Marimon Riutort, «La censura contra *Els mallorquins*, de Josep Melià (1964-1967)». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 27, 115-147 ISSN: 1139-0158. ISSN-e: 1699-7468. DOI: 10.1344/cercles2024.27.1004. Data de recepció: 25/09/2023. Data d'acceptació: 20/12/2023. Data de publicació: 27/11/2024.

antoni.marimon@uib.es | <https://orcid.org/0000-0002-7844-6016>

Censorship against Josep Melià's *Els mallorquins* (1964-1967)

ABSTRACT: In *Els mallorquins*, written between 1963 and 1964, a young Josep Melià managed to successfully undertake the task of identity reflection that had been initiated by Jaume Vicenç Vives and brilliantly continued by Joan Fuster. Contrary to all expectations, the censorship was harsh against *Els mallorquins*. It is noteworthy to highlight a report from the Provincial Delegation of Information and Tourism in the Balearic Islands, which accused it of being a radical Catalanist work, propagating separatist personalities, and distorting the Mallorcan reality. This report, along with another, of a more moderate nature but also of Mallorcan authorship, demonstrated that the Francoist authorities had a good understanding of the cultural circles in Mallorca. A lengthy negotiation process ensued between the author and the censoring authorities, in which the Director General of Information, Carlos Robles Piquer, personally intervened. Finally, in March 1967, the work was able to be published. Although numerous passages and expressions such as “nation” and “national” had been suppressed, the main theses of the work were not distorted. These theses revolved around the historical and cultural Catalan identity of Mallorca and the denunciation of a long process of cultural Castilianization, primarily facilitated by the bourgeoisie and the apathy of the majority of the population.

KEYWORDS: Censorship, identity, late Francoism, Catalan language, Mallorca, intellectual.

Antoni Marimon Riutort (Palma, 1965) és doctor en Història Contemporània per la Universitat de les Illes Balears (UIB) (1993). Des de 1996 és professor a la UIB, on ha estat subdirector del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (2013-2015). Un dels seus camps de recerca és l'estudi de la política a les illes Balears des del final del franquisme fins a l'actualitat.

Antoni Marimon Riutort (Palma, 1965). He holds a doctorate in contemporary history from the University of the Balearic Islands (1993). Since 1996 he has been a lecturer at the UIB. He was deputy director of the

Department of Historical Sciences and Theory of the Arts (2013-2015). One of his fields of research is the study of politics in the Balearic Islands from the end of the Franco regime to the present day.

Introducció

Tot va començar amb *Notícia de Catalunya* (1954), de l'historiador Jaume Vicens Vives. El mateix Vicens indicà en el pròleg que «calia fer un esforç per conèixer-nos nosaltres mateixos abans de passar a projectes definits i realitzacions concretes».¹ Era una obra innovadora pel tema i pel tractament historiogràfic, de manera que es va convertir en objecte de reflexió política i en programa historiogràfic per a tota una generació d'intel·lectuals catalanistes.² *Notícia de Catalunya* va esser un text bàsic per identificar els elements fonamentals de l'evolució històrica de Catalunya i per suggerir els grans temes de debat. En conseqüència, no és estrany que s'hagi assenyalat l'any de la seva publicació com el de l'inici d'una nova etapa en la història de la cultura catalana, que marcava el final del resistencialisme i l'inici del camí cap a una nova Renaixença.³

Aquest assaig de Vicens Vives va aconseguir un gran ressò. A principis de 1955 el mateix Vives explicava a l'historiador Santiago Sobrequés i Vidal que l'èxit de crítica havia estat tan absolut com el de vendes.⁴ El 1954 ja hi va haver una traducció al castellà i el 1960 aparegué una segona edició, ampliada amb tres nous capítols.

1 Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Destino, 1969 (1a ed.: 1954), p. 9.

2 Josep M. MUÑOZ I LLORET, *Jaume Vicens i Vives: Una biografia intel·lectual*, Barcelona, Edicions 62, 1997, p. 253.

3 Jordi CASASSAS (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, Barcelona, Pòrtic, 1999, pp. 357-359.

4 Josep M. MUÑOZ I LLORET, *Jaume Vives i Vives*, p. 254.

Notícia de Catalunya s'havia de dir *Nosaltres els catalans*, però la censura ho va impedir. Es donava el cas que una de les amistats polítiques més importants de Vicens Vives era Florentino Pérez Embid, que com a director general d'Informació ocupava ni més ni menys que el màxim càrrec de la censura franquista.⁵ Així i tot, va esser bastant sorprenent que l'obra no passàs per la censura oficial, si bé l'editor Josep Vergés anà a Madrid a veure Pérez Embid i aquest li concedí una autorització verbal, però assenyalant que donava l'entrevista per no celebrada i que tampoc no els ajudaria en cas de dificultats. Això va permetre que Vicens pogués dir que el llibre, malgrat haver estat passat per la censura, hauria de sortir semiclandestinement.⁶

Si bé *Notícia de Catalunya* és un assaig centrat exclusivament en el Principat de Catalunya, Vicens Vives no era insensible a l'existència d'altres pobles de nissaga catalana. Així, en el pròleg indicava:

Si hem d'assolir alguna conclusió d'ordre general al capdavant dels nostres esforços, cal comptar amb les veus dels catalans que l'expansió dels avantpassats féu créixer i perpetuar més enllà del territori estricte del vell Principat.⁷

En conseqüència, feia una crida a valencians i mallorquins perquè col·laborassin en la tasca d'introspecció col·lectiva. Els dos pobles germans podien aportar punts de vista diferents que permetessin destriar millor qualitats i defectes dels catalans estrictes. A més, «in-discutiblement, ells han de dir-nos també què són i com es troben ancorats en el port de la nostra mentalitat comuna».⁸

5 *Ibidem*, p. 330.

6 *Ibidem*, p. 243.

7 Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, pp. 12 i 13.

8 *Ibidem*.

La resposta arribà primer des del País Valencià, en el qual Joan Fuster, després d'una dècada de reflexions parcials sobre la identitat valenciana, aconseguí publicar *Nosaltres els valencians* (1962). Aquesta obra presentava una proposta radical: els valencians eren part d'una nació catalana que s'estenia de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó. Era una resposta contundent a l'espanyolisme i a l'essencialisme del nacionalisme espanyol. La proposta fusteriana incorporava elements històrics però atorgava molta importància al fet lingüístic català. El País Valencià només es podia entendre en funció d'una realitat més àmplia, la nació que anomenà Països Catalans a *Qüestió de noms*, una altra obra cabdal publicada aquell mateix 1962. Així, aconseguia sostreure el País Valencià al discurs regionalista espanyolista, tan grat al franquisme però amb múltiples ramificacions.⁹ Amb tot, el radicalisme fusterià implicà respondre a l'essencialisme nacionalista espanyol amb un altre tipus d'essencialisme, de base lingüística. A la nació espanyola de matriu castellana es contraposava la nació dels Països Catalans, amb el català com a eix fonamental i sense connotacions metafísiques.¹⁰

La proposta de Fuster va aconseguir un important ressò dins i fora del País Valencià. Era una alternativa molt clara, fins i tot simplista, que funcionà com a revulsiu entre un sector molt important dels universitaris valencians. Així, el fusterianisme va poder condicionar l'evolució política d'un ampli ventall d'opcions polítiques en el País Valencià, amb ramificacions en els altres territoris de parla catalana.¹¹ *Nosaltres els valencians* coincidí amb la publicació, aquell mateix 1962, d'*El País Valencià*, una guia de viatges que, si bé no

9 Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS, *Imperios y danzas: Nacionalismo y pluralidad territorial en el fascismo español (1930-1975)*, Madrid, Marcial Pons, 2023, pp. 141-143.

10 Ferran ARCHILÉS CARDONA, *Una singularitat amarga: Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2012, pp. 28-29 i 177-181.

11 Antonio RICO GARCIA, *Joan Fuster i el pensament nacional: Entre el problema i el programa*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2021, pp. 19-33.

era tan radical, estava redactada en castellà i va tenir molta difusió. Aquestes obres provocaren de manera immediata un rebuig visceral, amb la participació de personalitats de filiació diversa i la intervenció dels principals diaris valencians.¹² La polèmica va convertir Fuster en una personalitat molt coneguda, però li ocasionà dificultats, tant en l'àmbit professional com en el personal. Així, va haver de deixar de col·laborar a la premsa del Movimiento, cosa que havia fet fins aleshores sense dificultats.

En canvi, *Nosaltres els valencians* havia pogut passar inicialment la censura franquista sense problemes. Els lectors (ensors) que se n'ocuparen en varen fer una lectura positiva i consideraren que tractava del poble valencià i de «la historia de su formación como parte étnica de España».¹³ El mateix Fuster va atribuir l'autorització a un «descuido» del ministre, Manuel Fraga Iribarne, que «no le concedió de inmediato mucha importancia».¹⁴ La segona edició (1964) també passà sense problemes, però resulta ben significatiu que la tercera (1965) fos prohibida. En l'informe negatiu definitiu es va fer constar que era una obra que volia inserir el valencianisme en un moviment nacional català en total conjunció de «sangre y lengua» amb Catalunya. Aquesta denegació va ésser la culminació d'un procés contra l'obra i l'autor en la qual tingué un paper important, des de la ciutat de València, el delegat provincial del Ministerio de Información y Turismo Joaquín Ríos-Capapé Alegret, fill d'un militar que havia estat capità general de València.¹⁵

12 Xavier FERRÉ, *Abans i després de «Nosaltres els valencians»: Moviment polític de construcció nacional als anys seixanta*, Barcelona, Curial, 2001, p. 344.

13 Maria Josep BADENAS i Francesc PÉREZ I MORAGÓN, «*Nosaltres, els valencians* i la censura franquista», *Afers: Fulls de Recerca i Pensament*, núm. 71/72, 2012, p. 181.

14 Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Fuster i els mallorquins: El debat identitari a la Mallorca tardofranquista*, València, 3 i 4, 2022, pp. 27-28.

15 Maria Josep BADENAS i Francesc PÉREZ I MORAGÓN, «*Nosaltres, els valencians* i la censura franquista», pp. 182-184.

Des de Mallorca, Josep Maria Llompart¹⁶ assumí tot d'una la importància de *Nosaltres els valencians*. Des de les pàgines del *Diario de Mallorca*¹⁷ valorà positivament l'obra, recordà el precedent de *Notícia de Catalunya* i considerà que els dos llibres es complementaven en funció de la base essencial de la catalanitat. A més, es demanava quan es podria disposar d'un llibre que es titulàs *Nosaltres els mallorquins* o, millor, *Nosaltres els balears*. De fet, destacats intel·lectuals mallorquins, com Francesc de Borja Moll, pensaven que Llompart seria la persona més idònia per fer aquesta tasca.¹⁸

Però va esser un jove de vint-i-cinc anys, Josep Melià i Pericàs, qui va tenir prou empena per redactar un text que completàs la trilogia de reflexions sobre els tres països de parla catalana de l'Estat espanyol. De família benestant, conservadora i moderadament regionalista, havia nascut el 19 de març de 1939 a la vila d'Artà, a l'extrem nord-est de Mallorca. Estudià les primeres lletres a la seva vila natal. Després d'una breu experiència a Ciutat de Mèxic, tornà a Mallorca i cursà el batxillerat al col·legi La Salle, de Palma, una vivència que considerà molt negativa. El 1957 passà a Madrid per estudiar dret, amb una beca de la Fundación Juan March. Va esser a la capital d'Espanya on prengué consciència de la seva catalanitat lingüística i cultural. El seu interès per la politicologia el dugué a investigar sobre conceptes com estat, nació i democràcia.¹⁹

Es llicencià en dret a Madrid el 1962 i a continuació feu el servei militar a Melilla. Tornà a Madrid, on obrí un bufet d'advocat i fixà la seva residència fins als anys vuitanta. Poc després es casà amb An-

16 Sobre aquest destacat poeta, vegeu Pilar ARNAU I SEGARRA, *Josep Maria Llompart: Un home polifacètic al servei del país*, Palma, Ajuntament de Palma, 2011.

17 *Diario de Mallorca*, 21 de juny de 1962.

18 Francesc de Borja MOLL, *Els altres quaranta anys (1935-1974)*, Palma, Moll, 1975, pp. 218-219.

19 Climent PICORNELL, «Entrevista amb Josep Melià», *El Mirall*, núm. 58, novembre-desembre 1991, pp.7-10.

tònia Ques Bernat. El 1963, mitjançant oposicions, ingressà en el cos tècnic del Ministerio de Trabajo, amb el número 1 de la seva promoció. El 1965 aconseguí el títol de periodista i les seves col·laboracions a la premsa aviat assoliren una certa notorietat. A més, entre el 1962 i el 1964 es va diplomar en el Centro de Estudios Tributarios, de Madrid, i fins al 1967 fou professor d'Hisenda Pública a la Facultat de Ciències Polítiques de Madrid.

Josep Melià va llegir i rellegir *Nosaltres els valencians* mentre feia el servei militar a Melilla. La tardor de 1962 visità Josep Maria Llompart al seu despatx de l'editorial Moll, a Palma. Aleshores ja tenia el propòsit d'escriure un llibre semblant al de Joan Fuster. Fins i tot tenia l'esquema pensat i quins haurien d'esser els materials que necessitaria per poder dur l'empresa a bon terme. A la reunió també hi assistiren altres destacats intel·lectuals mallorquins, com el poeta Jaume Vidal Alcover²⁰ i l'advocat Gregori Mir Mayol.²¹ La reunió no fou gaire fructífera i Melià en va sortir amb més problemes que suports.²²

Tanmateix, no es desanimà i malgrat tot redactà la seva obra, que titulà *Els mallorquins*, des de l'octubre de 1963 fins a l'agost de 1964, mentre residia a Madrid i passava temporades a Formentor i Alcúdia.

El contingut d'*Els mallorquins* ha estat analitzat en diverses ocasions²³ i el nostre propòsit no és fer-ne una nova lectura, sinó esbri-

20 Sobre aquesta personalitat, vegeu Miquel SUNYER i Rosa COMES (eds.), *Jaume Vidal Alcover: Humanisme, heterodòxia i geni*, Tarragona, Cossetània, 2001.

21 Sobre aquest destacar intel·lectual, vegeu Sebastià SERRA, Isabel PEÑARRUBIA, Antoni MARIMON i Fèlix PONS, «Gregori Mir. Historiador i polític», *Lluc*, núm. 857, maig-juny 2007, pp. 16-26.

22 Josep MELIÀ, *Els mallorquins*, Palma, Daedalus, 1967, p. 21-23.

23 Josep Maria BUADES I JUAN, *Intellectuals i producció cultural a Mallorca (1939-1975)*, Palma, Cort, 2001, pp. 444-453; Antoni MARIMON RIUTORT, «Pròleg», a J. MELIÀ, *Pensament*, Barcelona, Proa, 2001, pp. 17-27 (Obres completes de Josep Melià, 1); Damià PONS I PONS, «Els mallorquins, de Josep Melià. Contra la indiferència de la societat illenca», *L'Avenç*, núm. 305, setembre 2005, pp. 41-45; Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Fuster i els mallorquins*, pp. 175-208.

nar quins van esser els seus problemes amb la censura franquista, atès que el llibre no es va poder publicar fins al 1967.

Amb tot, no podem deixar de destacar el seu mèrit atesa la migradesa d'estudis previs, motivats en part per la supressió de la Universitat Literària Balear el 1842. Ara bé, s'ha de fer constar que la persistència de la Universitat de València no va fornir materials útils a Joan Fuster per redactar *Nosaltres els valencians*. En qualsevol cas, la urgència històrica, encara que les circumstàncies variessin, no era menor a Mallorca que en els casos català o valencià.

Els primers contactes amb la censura

La relació de Josep Melià amb la censura no fou fàcil per molt que l'intel·lectual mallorquí no s'ubicàs mai a l'oposició antifranguista.

En una entrevista feta el 1991, Melià va explicar que el manuscrit d'*Els mallorquins*, que havia acabat de redactar l'agost de 1964, inicialment no va poder tirar endavant per raons de censura. Però poc després l'editorial Daedalus es proposà publicar-lo.²⁴

És possible que l'escriptor mallorquí fes alguns tempteigs previs que no han deixat rastre en la documentació oficial, almenys en la que hem pogut localitzar. En tot cas, el seu amic, el ja esmentat Jaume Vidal Alcover, que aleshores vivia a Alcúdia, població en la qual passava els estius Melià, es va interessar molt per aquest text. En aquella època (1964), Vidal Alcover i el destacat geògraf Bartomeu Barceló Pons²⁵ volien fundar una editorial, una empresa bastant insòlita a la Mallorca d'aleshores. Ambdós anaren a veure Melià i li explicaren el

24 Climent PICORNELL, «Entrevista amb Josep Melià», p. 8.

25 Sobre aquesta personalitat, vegeu sobretot Joan MAYOL, Lleonard MUNTANER i Onofre RULLAN (eds.), *Homentatge a Bartomeu Barceló i Pons, geògraf*; Palma, Lleonard Muntaner, 2010.

seu objectiu i la voluntat que la nova casa editorial publicàs *Els mallorquins*. L'editorial es va fundar aquell mateix 1964, amb el ja esmentat nom d'editorial Daedalus, i es proposà treure al mercat llibres que fossin difícils per a les altres empreses editores existents aleshores. En la seva gestació fou bàsic un préstec de Banca Catalana aconseguit a través de Jordi Pujol.²⁶ Daedalus aviat fou controlada totalment per Barceló Pons i aconseguí publicar diverses col·leccions, com La Sínia (1965-1969), de poesia, dirigida per Guillem Frontera i Jaume Pomar. El 1965 va poder publicar obres d'autors tan destacats com el veterà Llorenç Villalonga o el jove Baltasar Porcel.²⁷

Però editar *Els mallorquins* va resultar ésser molt complicat a causa de la censura. El mateix Josep Melià, el 1975, afirmà, potser exageradament, que setanta o vuitanta pàgines no es pogueren publicar.²⁸ El 1977, en el pròleg a *La nació dels mallorquins*, ja no parlà de pàgines censurades, sinó de «determinats passatges que es devien considerar poc oportuns, i expressions com Estat espanyol, nacional, reiterades en un lloc o altre».²⁹

El 20 de febrer de 1965 l'editorial Daedalus va sol·licitar a la censura, és a dir, a l'Orientación Bibliográfica de la Dirección General de Información del Ministerio de Información y Turismo, l'autorització per publicar *Els mallorquins*. S'especificava que el tiratge seria de dos mil exemplars i que el llibre formaria part de la col·lecció d'assaig Ariadna.³⁰

26 Antoni Miquel LUCAS I VIDAL, *Geografia i pàtria: Un passeig per la vida de Bartomeu Barceló i Pons*, Palma, Lleonard Muntaner, 2022, pp. 61-63.

27 «Editorial Daedalus», a Pere FULLANA (dir.), *Gran enciclopèdia de Mallorca*, vol. 18, Palma, Promomallorca, 1997, p. 412.

28 Llorenç CAPELLÀ, *Les ideologies polítiques a Mallorca (15 entrevistes)*, Palma, Moll, 1975, p. 181.

29 Josep MELIÀ, *La nació dels mallorquins*, Barcelona, Selecta, 1977, pp. 5-6.

30 Archivo General de la Administración (AGA), Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65.

Poc després, el 3 de març de 1966, un informe de la Sección de Lectorado considerava que l'obra podia publicar-se. Segons el lector (o sigui, el censor), l'obra de Melià estava clarament inspirada en la de Joan Fuster i tenia la mateixa finalitat. Però la considerava amb menys pretensions i molt més pessimista en relació amb el «resurgimiento mallorquín y de la unión con los PAÍSES CATALANES». Aquest lector també volia exercir de filòleg i afirmava que l'obra estava escrita en català, com la de Fuster, i no «en mallorquín», de manera que, segons la seva opinió, seria molt contestada pels mateixos mallorquins.³¹

Poc després, el 12 de maig de 1965, una resolució de la Direcció General autoritzava l'obra. Però aquesta primera autorització fou revocada i apareix ratllada a la documentació.

Un informe relativament ponderat

L'obra va cridar prou l'atenció per demanar més informes, que van esser més amplis i detallats. També foren més durs, encara que no rebutjaven que es pogués publicar. Curiosament, n'hi ha un sense signar i sense datar i un altre de més ben contextualitzat. El primer es titulà *Informe sobre «Els mallorquins»*.³² El seu anònim autor sens dubte era mallorquí i coneixia perfectament la realitat de les illes Balears. Així, considerà que la part més històrica de l'obra no aportava res de nou. En canvi, li cridaren l'atenció «algunas fuertes andanadas contra los colegios de pago de Mallorca». Pel que fa a l'estudi sobre la pluralitat insular, hi constatà una forta crítica contra la divisió administrativa del moment, fonamentada en una única província amb una sola diputació provincial. Però els comentaris de Melià,

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

encara que eren durs, no ho eren més que molts d'editorials dels diaris illencs. La solució, la creació de *cabildos*, més o menys semblants als de les Canàries, no tan sols seria la proposta que emanava d'aquest llibre, sinó també la de l'oficialitat franquista. Aquest informador afirmava que el Consejo Sindical, el del Movimiento i el governador civil de les Balears, havien sol·licitat per a les illes el règim de *cabildos*. En conseqüència, proposava que Melià revisàs aquest aspecte en el seu llibre. Està ben documentat que el Consejo Económico Sindical Provincial de Baleares, el 1965, presentà un informe jurídic que proposava la creació de *cabildos* insulars a Mallorca, Menorca i Eivissa-Formentera. A més, simultàniament s'hauria de crear una mancomunitat interinsular que els agrupàs i representàs a la província de Balears.³³ Aquest tema reaparegué amb força molt més tard, a principis de 1975, quan la comissió del Ministerio de la Gobernación que preparava una nova Llei de bases de règim local acceptà incloure un règim especial per a les Balears, que podia donar peu a la creació d'alguna mena d'institucions semblants als *cabildos*. De fet, el desembre de 1975 el governador civil de Balears visità les illes Canàries per estudiar el model dels seus *cabildos*.³⁴ Però ni el 1965 ni el 1975 s'arribà a crear cap nova institució.

A continuació, l'autor d'aquest informe sobre *Els mallorquins* passà a valorar el subapartat «Llengua i societat», que considerava, ben encertadament, com la part essencial del llibre. Aquí Melià feia una defensa aferrissada de «la llengua mallorquina» i plantejava la possibilitat de la seva desaparició. La causa d'aquesta potencial extinció radicaria en la traïció de la burgesia. Aquest segment social adoptava una nova llengua, el castellà, per tal de diferenciar-se del «pueblo lla-

33 Sebastià SERRA I BUSQUETS, *Projectes modernitzadors a Mallorca*, Palma, El Far de les Crestes, 2003, pp. 165-166.

34 Miquel PAYERAS FEMENIAS, *Les utopies esvaïdes: Crònica política de la transició democràtica a les Illes Balears, 1974-1978*, Palma, Cort, 1999, pp. 133-134.

no». L'informant considerava que això no era una tesi gens innovadora i que les cites que apareixien procedien de llibres de «libre circulación y venta». En canvi, proposava suprimir una frase de George Sand: «il est impossible d'ailleurs de voir une province moins liée à l'Espagne par un sentiment patriotique». I, efectivament, aquesta cita no apareixerà mai a *Els mallorquins*. Per a aquest anònim intel·lectual al servei del franquisme, les pàgines que dedicava Melià a la catalanitat de Mallorca no suposaven cap problema. Però sí les referències al «sentimiento anticatalán de ciertas gentes» —en especial, alguns castellans i andalusos—, que s'haurien de suprimir. Tampoc no li agradà gens una referència als guanxes, no fos cosa que qualcú pogués pensar que la seva desaparició «se debió a los conquistadores».

A més, aquest informador proposava així mateix una nova redacció, menys crítica, per a l'apartat en el qual Melià censurava el turisme de masses. Però encara rebutjava més algunes de les afirmacions que es feien en un capítol que considerava delicat, «La marginalitat històrica». Aquí suggeria suprimir la frase «Desaparegut el regne mallorquí, i feta província Mallorca, tampoc intervenim en tant que poble, en els problemes espanyols». Podria ésser que aquest censor volgués eliminar aquesta frase per la referència a l'existència d'un poble balear. També estimava impubliable dir que els mallorquins ho acceptessin tot sense protestar, però que lluitaven, de manera sorda, contra la burocràcia perifèrica de l'Administració central.

La veritat és que, amb alguna petita modificació, tot això es va acabar publicant a *Els mallorquins*. Però en aquest mateix capítol apareixia el terme «genocidi localista», i aquest sí que fou suprimit tal com proposava aquest informador. El peculiar concepte de genocidi localista apareixia en el context de la denúncia que feia Melià del centralisme vuitcentista quan el Govern central assumí nombroses competències de caràcter municipal i regional.

Pel que fa al capítol «Una teoria de la classe ociosa», el que molestava eren les referències als funcionaris militars i una expressió: «lujos

de un pueblo normal». I, efectivament, aquestes dues idees no apareixen en la versió que finalment es podrà publicar d'*Els mallorquins*.

Aquest meticulós informador també considerava convenient suprimir, ja a l'epíleg, una frase de Guillem Forteza, de 1931, que deia el següent:

Vull creure que molts de mallorquins s'hauran convençut que la pruija de la descentralització administrativa no és un romanticisme d'uns quants somniadors, sinó una palpitant i absoluta precisió.³⁵

Però aquesta contundent afirmació d'un dels principals ideòlegs del mallorquinisme polític³⁶ de la preguerra, que va arribar a esser batle de Palma (1923), no desaparegué de l'obra de Melià.³⁷

De totes maneres, la conclusió final de l'autor d'aquest informe era que «hechas estas salvedades y corregidas las páginas expresadas considero que el libro puede ser autorizado».³⁸

Un informe furibundament anticatalanista

La denúncia del caràcter marcadament catalanista d'*Els mallorquins* va esser molt virulenta en un segon informe, d'autoria també desconeguda. El 16 de març de 1965 el director general d'Información,

35 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, *Els mallorquins* (informe), sense data ni autor.

36 Guillem FORTEZA, *Pel ressorgiment polític de Mallorca*, Palma, Hora Nova, 2006 (1a ed.: 1931).

37 Josep MELIÀ, *Els mallorquins*, p. 188.

38 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, *Els mallorquins* (informe), sense data ni autor.

Carlos Robles Piquer, que ocupà aquest càrrec entre 1962 i 1967, sol·licità una indagació al delegat provincial de Balears d'Información y Turismo, Francisco Soriano Frade. Des de Madrid enviaren a Palma un exemplar d'*Els mallorquins* i especificaren:

[...] se trata de un tema delicado, en línea de algunos libros de Juan Fuster y quisiera tener la opinión de quien, como V.S., puede pulsar e interpretar correctamente las reacciones de los posibles lectores mallorquines frente a esta obra.³⁹

A més, el director general d'Información també demanava notícies sobre la personalitat de Josep Melià, que aleshores era un jove pràcticament desconegut.

Francisco Soriano Frade era un castellà que ocupà el càrrec de delegat del Ministerio de Información y Turismo a les Balears en dues ocasions: la primera entre el 1951 i el 1966 i la segona entre el 1974 i el 1976. Nascut a Madrid el 1914 i llicenciat en dret a la capital (1940), la seva vinculació a Mallorca s'inicià el 1946, quan es convertí en el delegat a Palma de la Subsecretaría de Educación Popular del Ministerio de Información y Turismo.⁴⁰ Era un home molt ben informat que va ésser testimoni i promotor alhora del creixement turístic i que, amb el temps, fins i tot escriuria una crònica de l'evolució del turisme a Mallorca.⁴¹ Tot i no ésser mallorquí d'origen, va oferir un informe molt extens i ben documentat. Tampoc no en

39 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, carta signada a Madrid el 16 de març de 1965.

40 Maria del Mar CARO SUREDA, «El turisme i la política», a C. PICORNELL, F. SASTRE i S. SERRA (coords.), *Turisme i societat a les Illes Balears*, vol. 2, Palma, Govern de les Illes Balears / IBATUR / Diari de Balears / Grup Serra, 2002, pp. 497-506.

41 FRANCISCO SORIANO FRADE, *Pequeña historia del Turismo en Baleares*, Palma, Los Iconos de Ferón, 1996.

podem saber l'autoria exacta perquè Soriano Frade el presentà com «el juicio que esta obra ha producido».⁴² Però, en tot cas, era l'informe que emanava de la seva Delegación Provincial de Información y Turismo i no es pot descartar que, almenys en part, fos un text influït o condicionat per ell mateix, potser amb l'assessorament d'altres persones. Va ésser enviat a Madrid el 29 d'abril de 1965.

Aquest document, titulat senzillament *Els mallorquins*, fou molt més negatiu que el de l'autor anònim mallorquí comentat abans. Aquest estudi era ampli i detallat. Ja de bon principi destacava clarament que el llibre de Melià era una obra sense pretensions literàries. El seu objectiu era molt clar i de caràcter polític: el que anomenava la «defensa catalanista».

Curiosament, vinculava *Els mallorquins* no tan sols a *Nosaltres els valencians*, sinó també a *Nosotros los vascos*, una obra de Luis Antonio de Vega (1900-1977), publicada el gener de 1962 per l'Editora Nacional a Madrid com el número 11 de la col·lecció Las Tierras de España.

L'anàlisi d'*Els mallorquins* feta des de la Delegación Provincial de Información y Turismo denunciava reiteradament que el propòsit de Melià era incorporar Mallorca a la catalanitat i demostrar que la personalitat illenca estava «geopolíticamente unida a Cataluña».⁴³ També posava èmfasi en la denúncia que es feia de la castellanització dels mallorquins des del poder central. En aquesta tasca, Melià, a més, hi feia notar la contribució dels militars. La manca d'ensenyament en la llengua pròpia era valorada per l'autor mallorquí molt

42 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, carta de la Delegación Provincial de Baleares al Director General de Información-Madrid, Palma, 29 d'abril de 1965.

43 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, *Els mallorquins* (informe), 29 d'abril de 1965, p. 1.

negativament, com un factor d'endarreriment cultural que havia fet del mallorquí «un ente sin personalidad ni cultura».⁴⁴

Segons aquest informe, *Els mallorquins* també era un retret constant contra els illencs que acceptaven esser governats des de fora i seguir passivament les fluctuacions polítiques d'Espanya. Es destacava negativament la insistència de Melià en «la apatía de la gente del país por todos los asuntos públicos». I es lamentava del menyspreu envers personalitats com Antoni Maura o Valerià Weyler, considerats aliens als interessos de Mallorca i plenament castellanitzats. A l'informe s'aprofitava per recordar que van esser governadors civils de Balears, després del juliol del 1936, personalitats mallorquines com Josep Quint Zaforteza, «de la nobleza y tradicionalista», i Mateu Torres Bestard, «militar, pero de modesta familia», així com Josep Rubí i Rubí, «que procedía de linaje mallorquín».⁴⁵

L'únic aspecte en el qual es reconeixia «un fondo de realidad» a Melià era quan explicava que els mallorquins mancaven d'un mínim de tradició política, perquè ni els burgesos, ni els pagesos, ni els menestrals havien intervingut en la vida administrativa regional. De fet, fins i tot s'havien desinteressat de la política municipal.⁴⁶

Josep Melià denunciava l'adopció del castellà, per primera vegada en la història, com a llengua pròpia per una part important dels sectors dirigents. També afirmava que seguien una pauta de conducta establerta pels caps militars, els caps falangistes i els buròcrates dels anys següents a la Guerra Civil, que estaven interessats en la castellanització completa dels mallorquins. En l'informe de la Delegación Provincial de Información y Turismo no es desmentia la influència d'aquests estaments, però es contraatacava amb un fet d'una

44 *Ibidem*.

45 *Ibidem*, p. 2.

46 *Ibidem*, p. 5.

enorme transcendència social i política: la immigració peninsular.⁴⁷ Melià «olvida» que hi havia «en la actualidad» —que era, recordem-ho, el 1964— una part important de la població que «no es de habla mallorquina». En un to gairebé lerrouxista, s'afirmava que si s'implantàs l'ensenyament en llengua vernacle, com es proposava a *Els mallorquins*, milers d'alumnes d'origen peninsular serien discriminats. Des de la seva òptica, això no encaixava amb el progressisme del qual feia ostentació Melià.⁴⁸

A *Els mallorquins* es criticà durament el baix nivell cultural dels illencs i es va posar un esment especial en la suposada «incultura de les dones». La resposta de l'informe impulsat per Soriano Frade fou contundent:

Naturalmente que el Sr. Melià no se ha dado un rastreo en la estadística de enseñanza, que se salta a la torera la existencia de numerosísimos colegios dedicados a dar cultura a las jóvenes..., que son muchas las que estudian bachillerato. Claro, no se dan (les classes) en catalán y esto es 'incultura'⁴⁹.

D'altra banda, en el seu llibre Josep Melià defensava els descendents dels jueus conversos (segles XIV-XV) de Mallorca, els anomenats xuetes. La raó era evident, segons aquest informe: «téngase en cuenta que dentro de estos últimos son mayoría los seguidores del catalanismo».⁵⁰

47 Sobre aquest tema, vegeu Antoni MARIMON RIUTORT, «Dels murcians als andalusos. La immigració peninsular a les illes Balears (1930-1980)», *Cercles: Revista d'Història Cultural*, núm. 18, 2015, pp. 79-99, i Maria dels Àngels PUJADAS TORRES, *L'arribada dels peninsulars a Mallorca (1930-1973)*, Palma, Lleonard Muntaner, 2022.

48 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, *Els mallorquins* (informe), 29 d'abril de 1965, p. 5.

49 *Ibidem*.

50 *Ibidem*, p. 2.

En relació amb els intel·lectuals, Melià atacava Jordi Andreu Alcover,⁵¹ un advocat, poeta i, en paraules de l'informe promogut per Soriano Frade, «periodista del Movimiento falangista».⁵² En canvi, l'escriptor mallorquí es referia positivament al «famoso MISSATGE ALS MALLORQUINS», dirigit pels intel·lectuals «Separatistas catalanes a los de su índole de Mallorca (año 1936) y que se desarrollaba dentro del ambiente secesionista que animava a la GENERALITAT».⁵³

Així, quedava en evidència que Melià no admetia l'intel·lectual que no fos del «tipo separatista catalanista».⁵⁴

Hi havia un aspecte de la història de Mallorca que cridà l'atenció a l'autor (o autors) d'aquest informe: el moviment de les Germanies de 1521-1523. Melià considerava que va ser realment «una reacció contra el poder central (CASTILLA)». A més, l'intel·lectual mallorquí obviava totalment «los crímenes cometidos por los revolucionarios, pero atribuye a la nobleza y casta militar la más vil de las represalias».⁵⁵

Encara que, evidentment, no s'esmentava enlloc, s'ha de tenir en compte que els militars, tant els mallorquins com els peninsulars, i els nobles, en una proporció sorprenentment elevada, van esser els protagonistes de l'aixecament militar del 19 de juliol de 1936 a Palma.⁵⁶

A més, Melià justificava les Germanies, i més en general les revolucions, perquè sense elles el món encara estaria més endarrerit i seria més injust. Això feu que l'informe patrocinat per Soriano Frade

51 Josep MASSOT I MUNTANER, *Els escriptors i la Guerra Civil a les Illes Balears*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, pp. 20-22 i 78-80.

52 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, *Els mallorquins* (informe), 29 d'abril de 1965, p. 5.

53 *Ibidem*.

54 *Ibidem*.

55 *Ibidem*, p. 1.

56 Antoni Ignasi ALOMAR I CANYELLES, *Els civils del cop d'estat del 1936 a Palma*, Palma, Documenta Balear, 2023.

parlars de l'apologia d'«algo así como un rasero de igualdad doctrinal de mentalidad socialista».⁵⁷

D'altra banda, també es considerava inconvenient que Melià afirmàs que, ja en el segle XIX, en el context del centralisme liberal, el poble esdevingués un servil esclau de la reina Isabel II, qualificada de «licenciosa y castiza».⁵⁸ Aquesta valoració, per cert, no arribaria a sortir mai a *Els mallorquins*.

Però segurament va ésser el mateix Soriano Frade el que s'indignà davant les crítiques que apareixien a *Els mallorquins* contra el model de creixement turístic experimentat a les illes Balears en els anys cinquanta i els primers seixanta. Es considerava un veritable menyspreu que no es valoràs amb entusiasme la construcció de «Mil y tantos hoteles que tanto alegran a los mallorquines».⁵⁹

En aquest mateix àmbit, si bé Melià reconeixia que el present era optimista des del punt de vista estrictament econòmic, no ho era tant com la gent del país creia, de manera que arribava a dir que «puede que sea el estilete en manos del loco; la solemne ocasión del suicidio colectivo de nuestro pueblo».⁶⁰

Una altra qüestió que molestà molt fou que s'afirmàs que hi havia un elevat índex de militars de carrera, fet que era considerat per Melià un signe de subdesenvolupament econòmic, perquè la carrera de les armes era pròpia de les regions amb poques perspectives d'ascens social per als joves estudiosos. En aquest informe s'assegurava que es tractava d'una falsedat perquè a les illes Balears acabaven els

57 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, *Els mallorquins* (informe), 29 d'abril de 1965, p. 3.

58 *Ibidem*, p. 5.

59 *Ibidem*, p. 2.

60 *Ibidem*, p. 3.

estudis més metges, llicenciats en dret o científics que alumnes de les acadèmies militars.⁶¹

A *Els mallorquins* es criticava durament el clergat, en especial la Inquisició i diversos ordes religiosos. En conseqüència, es va fer un esforç per rebatre les informacions aportades per Melià relatives a la tasca castellanitzadora desenvolupada per les monges germanes dels Sagrats Cors i pels frares de La Salle.⁶² Així mateix, es rebutjava la valoració positiva atorgada a Gabriel Alomar.⁶³ Amb aquest objectiu s'esmentava el pròleg d'un catàleg de pintura de 1928, considerat irreverent precisament en relació amb una expressió de mallorquinitat com és la mare de déu de Lluc. Del mateix Alomar, també escandalitzava que Melià reproduís, a la pàgina 132 del llibre presentat inicialment a censura, una frase on afirmava: «Volem l'autonomia de nostra Catalunya, que ens ha de garantir la independència espiritual i corporal de tots nosaltres».⁶⁴

D'altra banda, es constatava l'existència a Mallorca d'un grup catalanista, en el qual, a més de Melià, s'havien d'incloure Josep Maria Llompart i la revista *Lluc*, editada per religiosos dels Missioners dels Sagrats Cors. També es destacava que Melià atacàs els intel·lectuals que no eren «de la capillita del separatismo catalán», encara que també fossin defensors de la «lengua mallorquina».⁶⁵

61 *Ibidem*, p. 5.

62 *Ibidem*, p. 3 i 4.

63 Sobre aquesta personalitat, vegeu alguns dels darrers llibres publicats, com ara: Gabriel ALOMAR, *Republicanisme, catalisme i socialisme*, Barcelona, Tigre de paper, 2021; Gabriel ALOMAR, *Articles d'«El Poble Català» (1909-1910)*, Palma, Nova Editorial Moll, 2019 (Obres completes, 5); Damià PONS i Pere ROSSELLÓ BOVER (coords.), *Gabriel Alomar (1873-1941). L'intel·lectual, el periodista i el polític*, Palma, Leonard Muntaner, 2021.

64 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, *Els mallorquins* (informe), 29 d'abril de 1965, p. 4.

65 *Ibidem*, p. 6.

Aquest llarg informe acabava amb un «Resumen y opinión personal del lector» i un darrer apartat titulat «Posibilidad de publicación». En el primer s'insistia que es tractava d'un llibre «netamente catalanista», que defensava la unitat cultural, lligada per la llengua, amb Catalunya i València. S'hi afirmava, així mateix, que els mallorquins estaven mancats de referents culturals catalans perquè la cultura catalana de Mallorca havia estat «minimizada por el centralismo». Aquest informe censor també lamentava que s'afirmàs que el poble mallorquí no tenia gaires possibilitats perquè no disposava de

[...] virtudes que le hagan propicio el rebelarse contra este hecho. Sin intelectuales de valía, con una juventud castellanizada, en un ambiente analfabeto, creado por quienes faltos de una verdadera cultura se esconden detrás de una enseñanza oficial castellana.⁶⁶

Per a l'autor d'aquest informe, Melià no tenia cap mèrit especial, no disposava d'unes bases sòlides i es dedicava a atacar als que considerava fora del grup catalanista. La bibliografia no era gaire abundant i, també com a desmèrit, es considerava que l'autor estava més a prop de George Sand i de Voltaire que dels autors espanyols, esmentats així, genèricament.

Malgrat tot, es considerava que s'havia d'autoritzar la publicació perquè no perjudicaria gens «El sentimiento patriótico y universal de España que, a fin de cuentas, es en lo que un intelectual hoy polariza sus ideas».⁶⁷

Si bé es reconeixia que els intel·lectuals mallorquins propugnaven una reforma administrativa, «de esto a sentirse “catalán” ni menos “catalanista” dista un gran trecho».⁶⁸ L'obra de Melià tampoc no

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ *Ibidem.*

serviria per influir sobre els estudiants, que tenien problemes personals més importants per resoldre que «hacer política catalana». ⁶⁹ Així, *Els mallorquins*, com a molt, tendria una bona acollida entre una «exigua minoria de catalanistas, todos ellos muy conocidos en nuestra isla. Una obra con floración efímera». ⁷⁰

D'altra banda, si l'obra no es publicàs, Josep Melià podria esdevenir «bandera de toda clase de políticos desafectos y sería un mártir producido por la intransigencia centralista y castellanizante». ⁷¹ A més, si es va publicar l'obra de Joan Fuster, amb els mateixos fonaments ideològics que la de Melià, seria una equivocació impedir l'aparició d'*Els mallorquins*.

No podem saber amb certesa si Melià es referia a aquest informe quan afirmava que un censor, «per a més escàndol mallorquí», va esser el causant que el seu llibre fos inicialment prohibit. Amb tot, el testimoni de l'intel·lectual mallorquí encaixa perfectament:

El seu informe, segons vaig saber, fumava amb pipa. I no, precisament, pels errors que contenia. El que el molestava tant eren dos punts, bàsicament:

- a) L'intent de relançar de forma expressa una apel·lació al «mallorquinisme» i
- b) les connotacions «catalanistes» que s'observaven en el llibre. ⁷²

Pel que fa a la demanda d'informació sobre la personalitat de Josep Melià, Soriano Frade envià a Robles Piquer una entrevista publicada al *Diario de Mallorca* el 24 de març de 1965. En aquesta entrevista s'informava el públic mallorquí que Melià era l'autor d'*Els mallorquins*

69 *Ibidem*.

70 *Ibidem*.

71 *Ibidem*.

72 Josep MELIÀ, *La nació dels mallorquins*, p. 5.

i que aquesta obra aviat sortiria al mercat. Es tractava d'una radiografia sociològica del poble mallorquí. Entre altres afirmacions de Josep Melià, es destacava que «Sólo profundizando en nuestra propia cultura podremos decir y aportar algo a España y al mundo» i que «Hay una juventud mallorquina sana que trabaja y que nadie ve».

En aquesta conversa, després d'una breu presentació de la figura de Melià, un intel·lectual de vint-i-sis anys resident a Madrid, s'afirmava que *Els mallorquins* seria un llibre polèmic i que ompliria un buit en la bibliografia mallorquina. Per a l'entrevistador, «El diálogo transcurre fluido y fácil. Pese a la pasión y el entusiasmo que pone en las respuestas, los conceptos surgen claros y diáfanos. Contundentes, en ocasiones».⁷³

Josep Melià situava el seu llibre en la línia de Josep Ferrater Mora, Jaume Vicens Vives i Joan Fuster. El seu objectiu era denunciar que hi havia una cultura i una identitat que «Por una serie de circunstancias socioecómicas se han visto colocadas en una difícil situación al tener que discutir, en un tiempo muy corto, sus posibilidades de supervivencia».⁷⁴

Així mateix, l'intel·lectual illenc afirmava que esser mallorquí era quelcom més seriós que combregar amb romanticismes folklòrics i entusiasmes paisatgístics. Era necessari aprofundir en la pròpia cultura i per això citava Joan Estelrich, un dels seus principals referents culturals i polítics. Pel que fa a les relacions entre Mallorca i Catalunya, marcava distàncies amb els que volien catalanitzar totalment Mallorca, però s'oposava frontalment als que deien:

Mallorca tiene una personalidad distinta de Cataluña y lo que consiguen es reducir la cultura mallorquina a un estrato puramente dialectal.

⁷³ «Els Mallorquins, una radiografía sociológica del pueblo mallorquín», *Diario de Mallorca*, 24 de març de 1965.

⁷⁴ *Ibidem*.

tal. En realidad, lo que [...] pretenden es facilitar la absorción de todo lo mallorquín por otras culturas extra-catalanas.⁷⁵

Així, els que rebutjaven Catalunya no ho feien per arrelar-se més en la realitat de les illes Balears, sinó per caure en un estèril sucursalisme envers la cultura castellana. L'escriptor mallorquí no negava, evidentment, que les illes no fossin una regió natural, amb els seus problemes particulars. Però seria precisament «Este indagar en todo lo particularista isleño lo que evidenciará más las raíces comunes y lo que permitirá, en definitiva, mantener una cultura propiamente nuestra».⁷⁶

En conseqüència, com també passava en el cas espanyol, es tractava de mantenir la unitat dins de la diversitat. Melià feia una apologia de la pluralitat espanyola i parlava del «mosaico cultural de las Españas». La manca de comprensió d'aquesta realitat hauria provocat dos segles d'inestabilitat. Calia esperar que, en el futur, es poguessin resoldre aquests problemes sense recórrer a les xovinistes fórmules franceses.

Aquests plantejaments del jove Melià eren més contundents que els que expressà en altres entrevistes i escrits seus posteriors, si bé evitava, com sempre, els temes més inacceptables per al règim, així com els aspectes més polítics del mallorquinisme i del catalanisme. També obviava que era el mateix règim un dels principals culpables de la precària salut de la llengua catalana a Mallorca.⁷⁷

En conjunt, però, aquesta entrevista degué servir prou bé a les pretensions de Soriano Frade de desqualificar Josep Melià. De fet, *Els mallorquins* no podria sortir ni el 1965 ni el 1966. L'obra no va

75 *Ibidem.*

76 *Ibidem.*

77 Josep MASSOT I MUNTANER, *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra 1930-1950*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pp. 79-186.

poder aparèixer fins a principis de 1967, quan ja s'havia aprovat la nova Llei de premsa i impremta.

Les darreres negociacions amb la censura

Malgrat tot, sabem que hi va haver un diàleg directe entre Carlos Robles Piquer i Josep Melià. Aquest darrer va parlar posteriorment, el 1977, de tres anys de negociacions, que van tenir diversos efectes. Es van haver de suprimir alguns passatges que es consideraren inoportuns i expressions com «Estat espanyol» o «nacional», reiterades a diverses pàgines. De totes maneres, Melià relativitzà les repercussions de la censura en la seva obra: «No crec, tanmateix, que tallessin res essencial. Almanco des del punt de vista de la intenció que tenia el meu original».⁷⁸

Més d'una dècada després, el 1992, l'intel·lectual mallorquí explicà que van esser suprimits gairebé sempre els conceptes relacionats amb el nacionalisme. Segons la seva opinió, els censors, en obres de caràcter polític, eren estrictes fins a extrems increïbles. Així, a vegades, «varen sortir modificacions gairebé idiotes».⁷⁹

De totes maneres, les relacions amb les autoritats franquistes del Ministerio de Información y Turismo no es trencaren mai i semblaven cordials. A finals d'octubre de 1966 Josep Melià envià directament al director general Carlos Robles Piquer una carta en què li explicava que li enviava una nova versió d'*Els mallorquins*, fruit de la revisió que havia fet conjuntament amb el periodista castellà Ismael Medina Cruz.

Josep Melià, a més, tenia molt d'interès a precisar que quan parlava de castellanització no es referia per res al bilingüisme. La caste-

⁷⁸ Josep MELIÀ, *La nació dels mallorquins*, p. 6.

⁷⁹ Climent PICORNELL, «Entrevista amb Josep Melià», p. 8.

llanització era definida per l'intel·lectual mallorquí com «el hecho que algunos de nuestros paisanos abandonen el ser regional para adoptar un signo militante en cuestiones lingüísticas».⁸⁰ També volia deixar clar que no atacava que s'ensenyàs el castellà. Era obvi, per a Melià, que qualsevol espanyol l'havia de conèixer i aprendre. El que volia combatre era que aquest ensenyament es fes «sobre las bases de destruir y combatir el vernáculo».⁸¹

La relació entre Melià i Robles Piquer era ben cordial perquè el primer informava el segon que havia anat a cercar, com li havia promès, un disc de la cantant Núria Feliu, però a Madrid s'havia exhaurit. L'escriptor mallorquí assegurava que de totes maneres l'aconseguiria i l'hi enviaria aviat, perquè era important que la cançó catalana «asome a la TV, por lo menos con la frecuencia que aparece la canción griega».⁸² A més, aprofitava l'avinentsa per demanar que Guillermina Motta, que qualificava de cantant prodigiosa, però que no protestava, sinó que cantava antigues balades d'amor, sortís a la televisió, aprofitant que actuava al teatre María Guerrero, de Madrid.

Així mateix, li demanava que l'avisàs personalment per telèfon quan hagués revisat el seu llibre. Aleshores també parlarien:

De algunos proyectos que me han encomendado a escala explorativa, tales como una exposición del libro catalán en Madrid, un recital de Raimon en uno de los teatros madrileños y algunas otras cosas.⁸³

Aquesta carta acabava en un to molt amistós. Melià reiterava a Robles Piquer la seva gratitud per l'atenció amb què escoltava les

⁸⁰ AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, carta de Josep Melià a Carlos Robles Piquer, Madrid, 25 d'octubre de 1966.

⁸¹ *Ibidem.*

⁸² *Ibidem.*

⁸³ *Ibidem.*

seves lamentacions i per la diligència que, sens dubte, posaria a l'hora de resoldre un expedient administratiu que s'arrossegava des de feia dos anys.

Només dos dies després, Robles Piquer demanà al cap de la Sección de Orientación Bibliográfica que comparessin la nova versió del llibre de Melià amb la primera i que li duguessin al despatx l'exemplar que havia llegit.⁸⁴

El 16 de novembre de 1966, un nou informe encara proposava més esmenes, si bé reconeixia que l'autor havia fet un esforç per suavitzar moltes de les expressions més radicals de la primera versió.⁸⁵ Amb tot, fins i tot fent ús de la màxima benevolència, aquest anònim censor considerava que hi havia nou afirmacions que eren inacceptables. Aquest document va esser, al seu torn, esmenat per un tal Fajardo aquell mateix 16 de novembre. S'ha de dir que les frases polèmiques havien estat traduïdes al castellà.

Finalment, els passatges censurats a darrera hora van esser pocs. No va passar una afirmació atribuïda a Gabriel Alomar sobre l'autonomia de Catalunya i la «independencia espiritual y corporal de todos nosotros», que, com ja hem vist, havia cridat l'atenció de censors anteriors. Tampoc no superà la censura una afirmació interessant de Melià: «Si hoy nos pica este grano (la castellanització), es porque las actuales circunstancias no nos permiten el lujo de pueblo normal».⁸⁶ Així mateix, va caure el terme «nacional» de l'expressió «el idioma nacional mallorquín».⁸⁷

84 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expedient núm. 1373-65, comunicació interna del 27 d'octubre de 1966.

85 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expedient núm. 1373-65, *Els mallorquins* (informe), 16 de novembre de 1966.

86 *Ibidem*.

87 *Ibidem*.

Curiosament, una cita bastant compromesa de Joan Estelrich, que també es considerava inacceptable en aquest document, va acabar essent publicada, no sabem per què. En castellà, aquest passatge afirmava: «No somos nosotros los únicos que consideramos consustancial la lengua y la nación; que los mojonos de nuestra nación son los mojonos de nuestro lenguaje».⁸⁸

Poc després, el 18 de novembre de 1966, des de la Sección de Orientación Bibliográfica es comunicava a l'editorial Daedalus que *Els mallorquins* podria ésser autoritzat, però prèviament s'havien de presentar les galerades impreses, en les quals s'havia de comprovar la supressió dels passatges que abans hem esmentat. L'aprovació definitiva es va atorgar el 9 de març de 1967 mitjançant un document del lector (censor) que signava Oromí.

La publicació d'*Els mallorquins*

El març de 1967, a la fi, es pogué publicar *Els mallorquins*. El tiratge inicial va ésser de dos mil exemplars,⁸⁹ però s'amplià amb uns altres dos mil més a causa de la gran demanda que va tenir. En paraules del seu editor, Bartomeu Barceló: «Tengué una acollida fantàstica. A la premsa, a revistes especialitzades en literatura, a Barcelona... I és que va ésser molt important al seu moment, va ésser un revulsiu».⁹⁰

L'obra no va incloure una «Nota final» que Josep Melià havia enviat a la censura. Es tractava de dues pàgines en les quals volia clarificar l'ús que feia dels termes «nació», «estat», «castellanisme» i «castellanització». Per a Melià, «La nació no té res a veure amb l'Es-

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expedient núm. 1373-65, 20 de febrer de 1965.

⁹⁰ Antoni Miquel LUCAS I VIDAL, *Geografia i pàtria*, p. 62.

tat, ni com a premissa ni tan sols com a idea potencial. Nació és tot poble individualitzat».⁹¹

Pel que fa al castellanisme, l'intel·lectual mallorquí volia deixar clar que no es refeia a la regió de Castella, o als seus habitants, que valorava molt positivament, sinó a la «tendència a anorrear tot el que no sia unitari, a la supressió de tots els aspectes particularistes de les Espanyes».⁹²

En canvi, *Els mallorquins* va aparèixer amb un extens pròleg de Joan Fuster que no hem trobat esmentat als informes de la censura comentats abans. En aquest interessant text Fuster recordava que havia estat primer Catalunya (el Principat) qui va intentar analitzar la seva realitat, però ho havia fet d'una manera «regional», i ho aprofità per denunciar «la inhibició del Principat davant les realitats fraternes de les Illes i del País Valencià».⁹³ Amb tot, des d'aquests territoris tampoc no s'havien intentat empreses d'abast global català, ni tan sols de caràcter «regional» valencià o mallorquí. En conseqüència, era urgent la tasca de reflexionar sobre la realitat valenciana, com havia fet ell mateix, i sobre la realitat mallorquina, com feia ara Josep Melià. Cap dels dos no estava excessivament preparat per a la tasca, però «com jo, ha fet el que creia que calia fer, quan ningú gosava fer-ho».⁹⁴ No es tractava d'un llibre acadèmic, sinó del testimoni de supervivència del poble mallorquí, expressat per la ploma de Melià.

Per a Fuster, la gran virtut del llibre era que detectava els grans problemes dels illencs. Els grans debats de «les Illes» són els mateixos que els dels altres territoris de parla catalana. En conseqüència, el gran intel·lectual valencià insistia que els «Països Catalans constituei-

91 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 1373-65, sense data.

92 *Ibidem*.

93 Joan FUSTER, «Pròleg», a Josep MELIÀ, *Els mallorquins*, p. II.

94 *Ibidem*, p. 12.

xen un cos social homogeni des de molts de punts de vista, començant per la llengua i per tot el que la llengua comporta».⁹⁵

Aquest pròleg estava signat a Sueca el 3 de novembre de 1964 i era una prova més de l'admiració de Melià envers Joan Fuster. Però també s'ha de dir que, fins i tot sense l'acció de la censura, el pròleg resulta més contundent que el llibre de Melià en relació amb la qüestió de la unitat dels pobles de parla catalana.

D'altra banda, Fuster preveia una polarització entre partidaris i detractors d'*Els mallorquins* semblant a la que s'havia produït al País Valencià. Aquesta situació no es va reproduir a Mallorca, on les crítiques van ésser gairebé de manera unànime favorables a l'obra.⁹⁶

El 7 d'abril de 1967 es va presentar a la censura l'autorització per imprimir una segona edició d'*Els mallorquins*, amb un tiratge de mil cinc-cents exemplars. L'informe va ésser tan breu com positiu i el 10 del mateix mes ja hi havia una resolució favorable de la Sección de Lectorado.⁹⁷

Poc després es va redactar una versió en castellà, obra del periodista Gabriel Cisneros, que va ésser editada per Cuadernos para el Diálogo (EDICUSA), de Madrid, dins la col·lecció Divulgación Universitaria, sèrie La Pell de Brau, número 9. Aquest llibre va ésser enviat el 30 de juliol de 1968, per al seu dipòsit previ, al que aleshores s'anomenava, d'acord amb la nova Llei de premsa i impremta, Ordenación Editorial. Poc després, un informe indicava lacònicament que «Procede mantener la autorización concedida en el año 1967».⁹⁸ El tiratge va ésser de cinc mil exemplars. Aquesta versió incorporava un interessant «Epílogo a la versión castellana».

95 *Ibidem*.

96 Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Fuster i els mallorquins*, pp. 181-182.

97 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Información, Orientación Bibliográfica, expediente núm. 2760-67, 7 d'abril de 1967.

98 AGA, Ministerio de Información y Turismo, Dirección General de Cultura Popular y Espectáculos, Ordenación Territorial, expediente núm. 5626-68, 30 de juliol de 1968.

Conclusions

La censura va esser relativament dura i bastant tortuosa contra *Els mallorquins* de Josep Melià. Sens dubte, l'informe que sabem del cert que emanà de la Delegación Provincial de Baleares de Información y Turismo hi va tenir un paper fonamental. En canvi, l'altre informe, també d'autor desconegut però sens dubte mallorquí, era més condescendent. Així, mentre un denunciava totes les facetes de catalanisme que apareixien en el llibre, l'altre no feia qüestió de la catalanitat i es limitava a defensar el règim franquista en aquells casos en què podia semblar qüestionat. En ambdós informes es defensava el procés de creixement turístic, un element d'estabilitat econòmica considerat intocable. D'altra banda, les referències a l'estament militar també eren totalment inacceptables. Així mateix, molestaven molt les crítiques als col·legis catòlics, qualificats per Melià d'elitistes i castellanistes a ultrança.

Els informes rebuts a Madrid, cadascun a la seva manera, matisaven o contradieien la realitat cultural de Mallorca que descrivia Melià, i, per fer-ho, demostraven un coneixement ben considerable. Però en especial l'informe més anticatalanista menyspreà la capacitat d'*Els mallorquins* com a revulsiu i base teòrica d'un mallorquinisme anticentralista i, amb diferents gradacions, catalanista.

Com afirmava el mateix Melià, la censura no eliminà res fonamental del seu llibre, encara que l'entretengué dos anys. Fins i tot podríem plantejar la hipòtesi que, en fer el llibre més moderat, fou més assumible per sectors relativament amplis i contribuí al seu innegable èxit. A més, no es produí, al si del regionalisme, la ruptura que sí que hi va haver al País Valencià arran de l'obra de Joan Fuster. La recepció del llibre fou molt positiva i suposà que el nacionalisme cultural tornàs a tenir una dimensió de caràcter polític. *Els mallorquins* permeté que un sector dels intel·lectuals i professionals liberals prenguessin consciència d'una identitat nacional mallorquina vincu-

lada a la catalanitat. Així, «bona part dels nacionalistes de la generació dels anys setanta hi descobriren la identitat real del país».⁹⁹ La difusió d'aquesta obra de Melià es perllongà en el temps perquè el 1977 se'n publicà una versió ampliada i corregida, més rigorosa, amb el títol *La nació dels mallorquins*. Significativament, es va prescindir del pròleg de Joan Fuster i s'incorporà una part final de caràcter conjuntural vinculada al projecte polític de l'autor com a cap de llista de la Unió Autonomista a les eleccions al Congrés del juny de 1977. D'aquest llibre se'n va fer una reedició el 1990.

Retornant a la qüestió de la censura, s'ha de recordar que dues obres de Melià d'aquells mateixos anys, *Notes sobre l'oficialitat del castellà* (1965) i *Estrictes qüestions legals*, van ésser completament prohibides pel règim franquista.

No hi ha dubte que amb *Els mallorquins* Josep Melià actuà de manera molt pragmàtica i aconseguí establir bones relacions amb el director general Carlos Robles Piquer. Així, hi va haver un procés negociador i un diàleg cordial entre l'autor i el responsable de la censura. En aquest sentit, s'ha de fer notar que, a diferència de Joan Fuster, Melià sempre es mantengué dins el marc del règim franquista, encara que no fos un home del règim i que l'acusassin, en més d'una ocasió, de separatista.

99 Damià PONS, *El jonc i l'aritja. País, cultura, política*, Palma, Lleonard Muntaner, 2006.

© Antoni Marimon Riutort, 2024. Els continguts de la revista estan subjectes a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons, el text de la qual està disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>.